

Vereniging van
Nederlandse Gemeenten

Nieuw elan in Gemeentelijke Internationale Samenwerking

ZAKEN DOEN

Colofon

Dit is een uitgave van de Directie Europa van de VNG en van VNG-International

Teksten en interviews

Bart Wijffels

Karin Austmann

Meike Molenaar

Graag danken we alle bestuurders en ambtenaren voor hun enthousiaste en inspirerende medewerking aan deze brochure

Verdere informatie

VNG Nassaulaan 12

Postbus 30435

2500 GK 's-Gravenhage

Telefoon: 070-3738393

E-mail: informatiecentrum@vng.nl

www.vng.nl > Europa en Internationaal

Vormgeving en opmaak

Chris Koning (VNG)

Bart Wijffels is medewerker van het Informatiecentrum van de VNG

Karin Austmann is medewerker van het VNG Expertisecentrum Financiën en Economie

Meike Molenaar was stagiaire bij de directie Europa van de VNG

Oktober 2015

Voorwoord

De wereld globaliseert. Burgers, bedrijven en andere maatschappelijke- of kennisinstellingen hebben steeds vaker en op diverse manieren internationale contacten. Ook het gemeentelijk internationaal beleid verbreedt zich. Hoewel stedenbanden en ontwikkelingssamenwerking nog altijd effectieve vormen van gemeentelijke internationale samenwerking kunnen zijn, wordt internationaal beleid steeds meer geïntegreerd binnen andere beleidsterreinen.

Een blik over de grens kan immers op diverse manieren een verrijking zijn voor het lokale beleid. Niet alleen biedt het economische kansen of meer bekendheid voor de eigen gemeente, het biedt ook mogelijkheden om samen te werken op terreinen die te groot zijn voor individuele gemeenten en gelegenheid tot kennisuitwisseling met vergelijkbare gemeenten in het buitenland.

In deze brochure vindt u inspirerende voorbeelden van gemeenten die het begrip 'gemeentelijke internationale samenwerking' van een nieuw elan voorzien. U leest er interviews met politieke ambtsdragers en ambtenaren die vertellen welke kansen zij zien, hoe zij die benutten en voor welke dilemma's zij zijn komen te staan. Voorbeelden die aantonen dat de eerste overheid zowel denkt als doet. Daarmee wil de VNG u inspireren om, ook in tijden van bezuinigingen, niet de luiken te sluiten, maar open te staan om een blik over de grens te werpen.

Deze brochure verschijnt in vier thematische delen, waarin totaal uit elke provincie een gemeente aan het woord komt. Behalve dit deel zijn er ook delen over 'partnerschappen', 'duurzaamheid' en 'evenementen'. Alleen dat geeft al aan hoe breed gemeentelijke internationale samenwerking tegenwoordig kan zijn. Voor u ligt het deel dat gaat over economie en 'zaken doen'.

Economie

Werkgelegenheid en het veranderende aanbod van arbeid sporen gemeenten aan de komende jaren meer in te zetten op de lokale economie en de arbeidsmarkt. De gemeenten Utrecht, Oss en Kerkrade geven hier elk op een eigen manier, maar met een sterk internationale blik, invulling aan.

Utrecht trekt veel internationale studenten en ondernemers aan. De gemeente wil dit benutten om de werkgelegenheid te stimuleren en Utrecht te ontwikkelen tot een groene, gezonde en slimme stad. Daar hoort volgens de gemeente een programma bij om particuliere initiatieven op het gebied van internationale solidariteit te faciliteren.

Ook de gemeente Oss kiest daarvoor. Daarbij is ze sterk gericht op de handel met Vietnam: ondernemers uit Oss hebben daar namelijk een partner op de juiste schaal gevonden om Aziatische producten te importeren naar Europa.

Grensgemeente Kerkrade zet in op samenwerking met de Duitse buurgemeente Herzogenrath. Dagelijkse thema's waar inwoners van deze gemeenten mee te maken hebben, zoals erkenning van diploma's of het vinden van werk, stellen beide gemeenten voor de uitdaging voor heel praktische situaties grensoverschrijdende oplossingen te zoeken.

Jan van Zanen,
voorzitter VNG

Inhoudsopgave

- 1. 'Internationale samenwerking kan echt lonend zijn' 5**

Utrecht en de visie
Jeroen Kreijkamp (JK), wethouder Financiën, Economie, Internationale Zaken, Stadspromotie en Onderwijs
Desirée van de Ven (DvdV), coördinator Internationale Zaken
- 2. 'Eigenlijk ben je bureu' 11**

Oss en Vietnam
Wobine Buijs- Glaudemans (WB), burgemeester
Christian Heerings (CH), accountmanager ondernemerszaken
- 3. 'Als iemand zich niet stoort aan grenzen, zijn het wel de inwoners van dit gebied' 15**

Kerkrade en Herzogenrath
Jos Som (JS), burgemeester
Cor Chudy (CC), senior beleidsmedewerker Internationale Zaken Eurode, Gemeente Kerkrade
Hans Hoever (HH), beleidsmedewerker Internationale Zaken Eurode, Stadt Herzogenrath (D)

INTERVIEW UTRECHT, OVER DE VISIE

'Internationale samenwerking kan echt lonend zijn'

Jeroen Kreijkamp (JK), wethouder Financiën, Economie, Internationale Zaken, Stads promotie en Onderwijs
Desirée van de Ven (DvdV), coördinator Internationale Zaken

Utrecht profileert zich als een internationale stad om de werkgelegenheid te stimuleren en de gemeente leefbaarder en gezonder te maken. De gemeente heeft daarom dit jaar de 'Actieagenda Internationaal Economisch Profiel' vastgesteld, waarmee het economisch klimaat wordt gestimuleerd. Maar ook ondersteunt Utrecht particuliere initiatieven op het gebied van internationale solidariteit die te maken hebben met de thema's die voor de gemeente belangrijk zijn.

De gemeente Utrecht kiest er deze collegeperiode voor zich meer internationaal te profileren dan voorheen. Waarom is dat?

JK: Utrecht wordt nog wel gezien als een groot provinciedorp, maar dat beeld klopt niet. Utrecht is een internationale stad en daar is de afgelopen jaren steeds meer aandacht voor gekomen. 25% procent van de Utrechters geeft aan dat ze voor werk of studie internationale contacten hebben, jaarlijks studeren hier 2.500 internationale studenten, Utrecht heeft de grootste universiteit van Nederland, er zijn hier 450 internationale bedrijven gevestigd, we hebben 3.200 internationale kenniswerkers en 7.500 internationale arbeidsmigranten. Wij willen onze internationale positie gebruiken om de stad sterker te maken, onze werkgelegenheid te laten groeien en Utrecht zich verder te laten ontwikkelen. Door de Tour de France is Utrecht de afgelopen maanden wederom internationaal op de kaart gezet. Het was niet alleen een prachtig spektakel, maar we hebben er bewust voor gekozen om het Science Park, waar de universiteit is gevestigd, en alle nieuwe bedrijvigheid daar in beeld te brengen. Het is goed voor de bloei van stad dat wij ons zo profileren; op die manier kan internationale samenwerking ook echt lonend zijn.

Wat bedoelt u met: "Internationale samenwerking kan lonend zijn"?

JK: Door in te zetten op buitenlandse toeristen en internationale bedrijven kunnen we de werkgelegenheid in de stad verbeteren. Utrecht heeft de ambitie uitgesproken om in 2018 de laagste werkloosheid van Nederland te hebben. De

toeristische sector is een van de meest interessante sectoren om die doelstelling mee te bereiken. Er kunnen namelijk heel veel mensen werken in de horeca of bij toeristische attracties.

Tussen de regels door wordt ook benoemd dat we niet steeds op missie naar allerlei verre landen gaan, alleen omdat het kan. De afgelopen jaren lijken handelsmissies naar China de klassieke vorm van internationaal zaken doen te zijn geweest, maar ik heb gezegd dat, als ik in de komende jaren op zakenreis ga, dat nooit alleen zal doen. Dan gaat er altijd een bedrijf of de universiteit mee.

Momenteel richten we ons echter vooral op Duitsland en Frankrijk. We zien veel kansen om bedrijven uit die landen naar Utrecht te halen en om Nederlandse bedrijven daarheen meer te laten exporteren. Om een voorbeeld te geven: het Europese R&D hoofdkantoor van het grote Franse bedrijf Danone is hier op het Science Park gevestigd. Ze hebben voor Utrecht gekozen omdat ze hier de universiteit vinden, relevante andere bedrijven, snel bij andere steden kunnen komen en vanwege ons vestigingsklimaat. Dat is goed voor de internationale uitstraling van de stad en de werkgelegenheid.

Is dat de reden waarom Utrecht nu de 'Actieagenda Internationaal Economisch Profiel'¹ heeft geschreven?

JK: Inderdaad. In de actieagenda komen verschillende lijnen bij elkaar; foreign investments, dat is meer de internationale acquisitie, internationaal toerisme, en ecosysteem. Hoe kunnen we communities bouwen en versterken? Hoe kunnen we de contacten met partijen en onze mensen in Brussel versterken? Hoe kunnen we de dienstverlening naar buitenlanders verbeteren? Dat staat in die agenda en dat heeft ons als gemeente geholpen om ons daar zelf ook actiever in op te stellen.

DvdV: Ook culturele instellingen richten zich steeds meer op een internationaal publiek. Dat draagt ook weer bij aan een aantrekkelijke omgeving voor internationale toeristen, kenniswerkers en studenten. Er komt steeds meer Engelstalige informatie beschikbaar. Een internationale economische agenda stimuleert dit soort initiatieven.

Kunt u toelichten hoe Utrecht de dienstverlening aan ondernemers en internationale bedrijven wil verbeteren?

JK: Als je vanuit het buitenland hier komt begint het met de hele basisadministratie. Je krijgt dan te maken met de IND, met de gemeente en dat soort zaken. Omdat dat vrij ingewikkeld is in Nederland hebben we al die overheidsdiensten samengevoegd in het Expat Center.

¹ Gemeente Utrecht, "Actieagenda Internationaal Economisch Profiel", Online via: http://www.utrecht.nl/fileadmin/uploads/documenten/2.concern-bestuur-uitvoering/Internationaal/Internatioanle-zaken_Actieagenda.pdf (Geraadpleegd: 28 oktober 2015)

Ook krijg je te maken met vragen als: waar kunnen mijn kinderen naar school? Hoe kan ik een huis vinden? Hoe kom ik aan andere voorzieningen? Daarom zijn we bezig om een portal te maken waar al dat soort punten bij elkaar komen, zodat mensen weten waar ze die contacten kunnen vinden.

Daarnaast spelen er ook vragen van bedrijven over de mogelijkheid om in Utrecht een vestiging te openen. Bij wie kan je dan terecht? Daarom werken we samen met de provincie en de Economic Board Utrecht om er voor te zorgen dat we die profilering beter op orde hebben.

Hoe verhoudt de 'Actieagenda Internationaal Economisch Profiel' zich tot andere thema's waar Utrecht mee bezig is?

JK: Binnen deze thema's van de actieagenda richten wij onze economische agenda op 'groen', 'gezond' en 'slim'; drie thema's die bij het DNA van Utrecht horen. Die gezonde stad, dat zie je steeds meer: we hebben veel mensen die werkzaam zijn in de gezondheidszorg, we hebben natuurlijk het grote UMCU [Universitair Medisch Centrum Utrecht, KA en BW] en allerlei andere bedrijven en instellingen in die sector. Utrecht is een hele slimme, hoogopgeleide stad waar heel veel ICT-zaken plaatsvinden. Het thema 'groen' is, in relatie tot 'Healthy urban living', misschien wel de belangrijkste van de drie. Op dat gebied zien we nu heel veel kansen voor de toekomst van Utrecht. Hoe krijgen we onze stad zo gezond dat mensen in een steeds harder groeiende stad steeds prettiger kunnen leven? Schonere lucht en betere fysieke gezondheid moet je niet alleen in de buitengebieden ontwikkelen, maar juist dichtbij het stedelijk leven. De universiteit heeft daar verschillende programma's over lopen en we worden nu al vanuit het buitenland gevraagd om over onze plannen op dat gebied te spreken, ook al zijn we nog maar net begonnen.

En om deze doelen te bereiken werkt Utrecht samen met steden als Kopenhagen, Berlijn, Gotenburg en Parijs.

JK: Ja, dat soort steden. Steden die met dezelfde doelen bezig zijn. De rode draad van ons internationaal beleid is dat wij samenwerken met steden en partijen op basis van deze inhoudelijke ontwikkeling. Dus als je het hebt over 'Healthy Urban Living', dan gaan we samen met de universiteit kijken waar andere steden mee bezig zijn. Kopenhagen is behoorlijk vergelijkbaar met Utrecht; heeft een zelfde kern en heeft te maken met vergelijkbare problematiek. Hoe maak je van een stad die te maken heeft met luchtverontreiniging, die tussen allerlei snelwegen en dichtbij zee ligt, een gezonde stad? We zoeken steden op die erg op ons lijken om daar samen mee te leren en op basis van dat soort agenda's dingen mee te ontwikkelen.

Op verschillende onderwerpen kunnen we met verschillende steden contact hebben. Daarbij kijken we ook als gemeente naar wie de internationale contacten van onze partners zijn. Het UMCU werkt bijvoorbeeld veel samen met de

22 januari 2014 Chinese Ambassadeur in Utrecht

规范发展 自律共赢

2015年完美欧洲研讨会

China Europe Convention

30 May, 2015

universiteit van Singapore. Daarom zijn we binnen de economische agenda aan het kijken of wij als gemeente daarbij kunnen aanhaken om te kijken of we ook in Singapore internationaal zaken kunnen doen.

Kiest Utrecht dan voor een meer volgende rol, het ondersteunen van initiatieven die er al zijn?

JK: Dat is wel mooi gezegd. Uiteindelijk zijn onze doelen de groei en bloei van onze stad en te zorgen voor voldoende werkgelegenheid. Maar dat doe je als gemeente nooit zelf, dat doe je altijd samen met andere partijen. We zeggen ook wel: "Utrecht maken we samen". We steunen het particuliere initiatief en daarom kijken we heel goed naar welke contacten er zijn en hoe wij als gemeente die partijen een stapje verder kunnen helpen. Dan hebben we meer een faciliterende rol, die van ambassadeur.

Utrecht is zowel in 2014 als 2015 door de Europese Commissie gekozen tot de meest competitieve regio van Europa. Hoe belangrijk is dat voor Utrecht?

JK: Zo kunnen we naar buiten toe, ook naar Europa, vertellen wat Utrecht allemaal in huis heeft. Regio's worden beoordeeld op 12 criteria en je ziet dat Utrecht op al die criteria redelijk goed scoort. En op een paar heel goed, vooral op het opleidingsniveau. Het zegt iets over ons potentieel en daar zijn we heel trots op.

En hoe belangrijk is de 'Dutch Game Garden' voor Utrecht?

JK: Heel belangrijk. Dit is de toekomstige economie en het is hier begonnen. Er is veel geld ingestoken door provincie en gemeente en er was ook Europese subsidie voor. Het levert nu duizenden arbeidsplaatsen op en het trekt creatieve ondernemers.

DvdV; De missie van Dutch Game Garden is het creëren van werkgelegenheid door de Nederlandse gamesindustrie aan te jagen. Door deze te ondersteunen stimuleert Dutch Game Garden dat er meer gamebedrijven naar Utrecht komen, dat ze gezond groeien en dat ze steeds betere games ontwikkelen. Voorbeelden zijn Abbey Games (Reus, Renowned Explorers) of Vlambeer (Luftrausers, Ridiculous Fishing, Nuclear Throne). Deze verzamelde creativiteit maakt Dutch Game Garden een toplocatie voor game development. Ze organiseren ook internationale events waar gamers uit vele landen samenwerken aan nieuwe games. Daarmee wisselen ze kennis uit en zetten de game industrie internationaal op de kaart.

De afgelopen jaren heeft het Utrechtse Team 2015 een voorbeeldrol gehad bij het verbinden en ondersteunen van alle Utrechtse initiatieven die werken aan de realisatie van de millenniumdoelen. Hoe verhoudt zich dat tot de meer economische invalshoek die Utrecht nu kiest?

JK: Dat hoort bij elkaar. Ik had het net over die groene, gezonde, slimme stad, de profileringspunten van Utrecht. Daar horen thema's als 'duurzaamheid' en 'duurzame wereld' bij. Daarom moet je ook een programma hebben waarmee je bijdraagt aan de rest van de wereld, zodat die internationale solidariteit wordt ingevuld met thema's die voor je stad belangrijk zijn. Dat je daar als gemeente op inzet, en dat zo'n stichting of zo'n Team 2015 daar mee bezig is vind ik alleen maar goed. Maar ook dat is weer een particulier initiatief dat wij als gemeente faciliteren.

Kunt u al iets meer vertellen over de manier waarop Utrecht vanaf volgend jaar met de Sustainable Development Goals aan de slag wil?

JK: Binnenkort hebben we een stadsgesprek met allerlei organisaties die daar ideeën over hebben en invulling aan willen geven. Dat willen we dus van onderaf gaan opbouwen en daar gaan we de komende maanden mee aan de slag.

DvdV: We willen particuliere initiatieven, bedrijven en kennisinstellingen stimuleren samen te werken voor de Global Goals. Het Millennium Gemeente programma werd onlangs positief geëvalueerd. We willen de aanbevelingen uit het evaluatierapport meenemen in het nieuwe programma. Daarbij behouden we wat sterk is, zoals Utrecht Fair Trade Gemeente; dat heeft vele horeca en bedrijven gestimuleerd fairtrade producten te gebruiken. Ook willen we inzetten op duurzame economische ontwikkeling. Dat past bij het DNA van onze stad en sluit goed aan bij de Global Goals.

Ten slotte, welke tips zou u willen meegeven aan andere Nederlandse gemeenten over internationale samenwerking?

JK: Als ik advies mag geven: ga vooral met de organisaties in je stad en je partners praten over waar zij mee bezig zijn, en waar zij internationaal verder in willen. Onze universiteit heeft onderzoeksprogramma's lopen met buitenlandse universiteiten. Hoe kan je er als stad voor zorgen dat je hen een stapje verder kunt brengen? Om een voorbeeld te geven: de komst van de internationale school in Utrecht was geen idee van een beleidsambtenaar bij de afdeling onderwijs die dacht dat dat wel leuk zou zijn. Dit idee is ontstaan met al die partijen in de stad die aangeven daar behoefte aan te hebben. Ga samen aan de slag, zorg dat je dat met elkaar maakt. Als gemeente kan je natuurlijk niet alles doen, maar

zo nu en dan kan je wel het laatste zetje geven. Dat kan soms ook gewoon financieel zijn.

Daarnaast zou ik ook aanraden te kijken naar wat er in je gemeente allemaal al aanwezig is. Hoeveel internationale bedrijven zitten er in een gemeente? Hoeveel buitenlandse mensen werken er? Dat zijn dingen die je kunt weten, die kan je gewoon uitzoeken en soms blijkt er al heel veel te zijn. Binnenkort hebben wij bijvoorbeeld een Duitslanddag. Alle Utrechtse bedrijven met Duitse wortels en de Duitse handelskamer komen daar bij elkaar om te spreken over zakendoen in Duitsland. Het is gewoon een netwerkevenement, maar het begint met een eigen analyse van wat je in je stad te bieden hebt.

DvdV; Blijf in contact met je omgeving, houdt trends en ontwikkelingen internationaal en lokaal goed in de gaten. Houd je netwerk op orde en ondersteun initiatieven in de stad. Zoals de wethouder aangeeft; ken je stad, weet wie er woont, werkt, investeert of studeert. Vraag ook wat hun ambities zijn. Zij zijn ook allen 'Ambassadeurs' voor Utrecht. Wanneer zij goed kunnen werken, studeren of leven in Utrecht dragen zij dat uit. Een actieve samenleving draagt bij aan een goed internationaal klimaat.

INTERVIEW OSS EN VIETNAM

'Eigenlijk ben je burens'

Wobine Buijs-Glaudemans (WB), burgemeester

Christian Heerings (CH), accountmanager ondernemerszaken

Nederlandse gemeenten kunnen een wezenlijke rol spelen bij het op gang brengen van de handel met het buitenland. En dat buitenland ligt tegenwoordig niet altijd meer "om de hoek" of in Noord-Amerika maar steeds vaker in Azië. Bedrijven die handel willen drijven in het verre oosten kunnen gewoonlijk niet zonder steun van hun overheid. Dat kan zijn op rijksniveau. Maar zeker ook op gemeentelijke niveau, zoals de gemeente Oss bewijst die bemiddelt tussen plaatselijke ondernemers en bedrijven in Vietnam.

Hoe is de samenwerking tussen Oss en Vietnam ontstaan?

WB: De Osse ondernemer Eric Nooijen, directeur van de Osse Overslag Centrale, was te gast bij een ander Oss' bedrijf: Padifood. Hij kwam daar de Vietnamese handelsagent Pham tegen. Die vertelde hem dat er veel kansen liggen voor het bedrijfsleven in Oss. Hij nodigde hem uit om mee te gaan naar Vietnam. Beide heren hebben in 2011 anderhalve week door het land gereisd. Nooijen kwam razend enthousiast terug. Hij wist dat enthousiasme over te brengen op de gemeente, bedrijven en het Logistiek Platform Oss. Dat is het samenwerkingsverband van zeventien logistieke dienstverleners en de gemeente Oss. Het bedrijfsleven draagt deze samenwerking en dat is voor een stad als Oss ontzettend belangrijk.

Is de keuze voor Vietnam ook ingegeven door de opkomende economie daar?

WB: Ja, dat speelt zeker een rol. De provincie An Giang, waar wij in eerste instantie contact mee hadden, is een delta-provincie. Dat is ook van belang. Handelsdelegaties uit de Mekongdelta voelen zich in Oss thuis. Dat heeft te maken met onze openheid en het water.

CH: Vietnamezen zoeken in eerste instantie een partner die goed is in logistiek.

WB: Nederland heeft daarin een goede naam. Daarom werkt Rotterdam op logistiek vlak samen met Chinese steden en met Ho Chi Minh City. Maar juist in het achterland is Vietnam op zoek naar een eigen partner. En dan hebben wij als

Oss de juiste schaal. Meerdere provincies willen nu een band met Oss, maar wij moeten ook niet te veel hooi op onze vork nemen.

Oss en Vietnam

Het is niet direct de meest voor de hand liggende combinatie: een middelgrote gemeente in het oosten van Brabant en een land in een ander werelddeel die elkaar hebben gevonden. Maar het is gebeurd en niet zonder reden. De infrastructuur in Oss en de groeiende economie in Vietnam blijken een vruchtbare basis voor duurzame economische samenwerking.

Oss timmerde al vroeg aan de weg. In de 14e eeuw was er een lakenhal, kreeg de stad marktrechten en werd de plaats een centrum voor de boterhandel. De gemeente aan de Maas had vaak te maken met overstromingen. Maar Oss had daardoor ook vruchtbare grond, waardoor veel boeren zich hier vestigden. Oss ontwikkelde zich tot een centrum van vee- en later vleesindustrie. Daaruit ontstonden in de vorige eeuw wereldwijd toonaangevende farmaceutische industrieën.

De Vietnamoorlog duurde van 1955 tot 1975. Niet alleen hadden zo'n 2,5 miljoen Vietnamezen het leven gelaten, ook kende het land vele ontheemden. Er was een enorm tekort aan voedsel. De communistische regering probeerde met vijfjarenplannen de economie nieuw leven in te blazen. Toen dat mislukte, werden in 1986 hervormingen doorgevoerd en de eerste handelscontacten met het Westen gelegd. Sindsdien maakt de economie een opmerkelijke groei door. Het land is zo'n acht keer groter dan Nederland en telt ongeveer 90 miljoen inwoners. Voor een land in Zuidoost-Azië is de bevolking goed opgeleid. De meeste mensen werken in de landbouw en in de handel.

De wereld wordt steeds kleiner en steeds internationaler. Een stad als Oss, die wat verder landinwaarts ligt, profiteert van haar trimodale ligging: in Oss komen weg, water en spoorwegen samen. Die goede logistiek en de rijke industriële geschiedenis zijn ook nuttig voor een land in opkomst. Een land dat een afzetmarkt zoekt voor haar producten.

Wat is op dit moment nog het grootste knelpunt in de samenwerking?

WB: We hebben een aantal samenwerkingsovereenkomsten getekend, maar dat is nog te weinig concreet. Daar gaan we wat aan doen. Half oktober maakte de gemeente een handelsreis naar Vietnam met leden van het Logistiek Platform Oss en medewerkers van scholen uit Oss en omgeving. Begin augustus heeft de EU een vrijhandelsverdrag gesloten met Vietnam, dus er liggen nu extra mogelijkheden. Vietnam is een soort voedselschuur geworden. Oss heeft de logistieke kennis in huis. We kijken hoe we elkaar verder kunnen helpen.

CH: Je kunt hier wel je rijst willen verkopen, maar zonder een EU-proof pak eromheen kom je geeneens de markt op. De bedrijven hier proberen hun logistieke kennis en kunde nog verder uit te bouwen met MPP, oftewel Media, Packaging en Print.

Het gaat dus om een samenspel van overheid, ondernemers en onderwijs. Wat is ieders rol?

WB: Wij worden niet de regisseur, maar gaan wel de initiatieven verbinden. Gemeenten kunnen contacten leggen met andere overheden. Wij proberen er nu voor te zorgen dat ook bedrijfsleven en onderwijs in Vietnam aanhaken. Daarom vertellen wij ons MKB over Vietnam. In een groep die naar Vietnam gaat, worden vele contacten gelegd. Mensen uit bedrijfsleven en onderwijs komen op plekken binnen waar ze anders niet komen. En de wijze waarop je daar ontvangen wordt, is zó verschrikkelijk anders. Als men straks zaken gaat doen met Vietnam, weten Osse ondernemers hoe ze dat moeten aanpakken. Wij willen zo'n handelsreis echt als groep doen. Het zijn inspiratiereizen en iedereen betaalt ze zelf. Er zit energie in Oss, mensen willen, mensen gaan, mensen doen, ze vinden het betekenisvol.

Komen er Vietnamese studenten naar Nederland en meer specifiek naar Oss?

CH: Jaarlijks komen er zo'n 300 à 400 vanuit Vietnam naar Nederland voor studie aan hogescholen en universiteiten en ze komen ook naar Oss. Hier hebben ze een levende leeromgeving en zijn ze van harte welkom bij bedrijven in de logistiek. Dat is ook gekomen van onderop, door Frank Verhoeven, de CEO van Vos Logistics. Die zegt dat je reuring krijgt als je mensen hiernaartoe haalt. Al heb je die mensen maar één maand getraind, je stuurt wel een aantal 'Osse ambassadeurs' terug.

Hoe is de relatie met de Vietnamese ambassade in Den Haag en het Nederlandse consulaat in Ho Chi Minh City?

CH: Die is heel goed. Bij het consulaat komen geregeld vragen binnen van bedrijven die iets willen met Nederland. Het consulaat neemt dan contact op met ons, ook al is het een vraag die niet meteen bij ons thuis hoort. Wij hebben een netwerk waarin we mensen kunnen helpen. En dat werkt ook andersom. We hebben vragen van ondernemers kunnen uitzetten naar het consulaat in Ho Chi Minh City. Dat heeft weer contacten met het Vietnamese Ministerie van Landbouw en stelt mij op de hoogte van de regelgeving die in Vietnam geldt. Wij informeren dan weer de ondernemer. Als je daar als overheid tussen zit, weet het consulaat dat het een serieuze vraag is en dat het niet te maken heeft met een goudzoeker die probeert snel wat adresjes in Vietnam te bemachtigen. En dan kun je als overheid van grote waarde zijn.

Hoeveel handelsdelegaties ontvangt de gemeente Oss per jaar?

WB: Dat zijn er vijf en die krijgen ook echt een topontvangst. Het moeten er geen tien zijn, dat wordt te veel.

CH: Soms heb je een delegatie van twintig man, maar het zit ook vaak op negen of tien. Daar zitten de nodige interessante mensen en interessante bedrijven bij. Ze komen niet zo maar.

WB: Maar ook wij opereren strategisch. Dus stel ik vertegenwoordigers van MSD, het vroegere Organon, voor aan mensen van een ander medisch bedrijf dat ook aan kankeronderzoek doet. Het mes snijdt altijd aan twee kanten.

Onlangs is in Oss het Vietnam Trade House geopend. Welke rol speelt dat?

CH: Het VTH is belangrijk om de handelsstroom op gang te brengen.

WB: Wij hebben van huis uit de hele keten. Als hier een bulkproduct aankomt, kan het volledig verwerkt worden voor de rest van Europa. Ook belangrijk is dat relatief veel bedrijven nog in Osse handen zijn. De beslissingen worden nog al-

Oktober 2015 Wobine Buijs-Glaudemans, burgemeester van Oss in Vietnam

tijd hier genomen, dus wij kunnen heel snel schakelen. MSD is dan wel in buitenlandse handen, maar de hele Research en Development zit nog in Oss en die unit kan zelf veel beslissen.

Oss is fairtradegemeente en was in 2014 genomineerd als 'Meest inspirerende millenniumgemeente'. Spelen de millenniumdoelen en fairtrade ook een belangrijke rol bij de handelscontacten met Vietnam?

WB: Wij zijn hier altijd heel bewust bezig met het leven en daarom vinden wij die contacten met Vietnam zo belangrijk: men heeft daar echt een groene groeistrategie en dat past bij de millenniumdoelen. Hoe overleven wij straks, met al die mensen op deze aardbol? En hoe doen we dat goed? Vanuit dat bewustzijn, vanuit die inspiratie proberen wij een nieuwe vorm te geven aan de economie. Voordat ik in 2014 naar Vietnam ging, heb ik de mensen van het Platform Millenniumdoelen Oss gesproken. Zij verwezen me naar het bedrijf van Piet Hein Eek. Zijn potten worden in Vietnam gebakken en hier als fairtrade verkocht. Ik heb daarginds toen een uitgebreide rondleiding gehad. Dit keer gaat een vertegenwoordiger van het Platform Millenniumdoelen Oss en Fairtrade Gemeente Oss ook mee.

Wat zou u willen zeggen tegen andere gemeenten die handel willen drijven met Zuidoost-Azië?

WB: In Zuidoost-Azië is de relatie met de overheid belangrijk. In landen als de VS is dat weer helemaal niet zo. Bedenk je verder dat het gebied waar wij wonen de poort van Europa is. Daar zit onze kracht. Ook belangrijk: probeer het verschil te maken. Ga niet kopiëren wat een ander doet.

CH: Als ik een tip mag geven: kijk echt goed naar wat je DNA is. Waar kom je vandaan? Waar ben je goed in? Kijk ook wat het bedrijfsleven wil, wat de instellingen willen, en de mensen.

Wat is het meest bijzondere aan jullie handelsverband met Vietnam?

WB: Handel klinkt als iets zakelijks, maar het heeft ook heel erg te maken met menselijk contact. Wij zijn verbonden door het feit dat we een beter leven willen. En dat komt van beide kanten.

CH: We zitten op duizenden kilometers en 5 uur tijdsverschil van elkaar. We zien er anders uit, maar er is een heel grote overeenkomst.

Is dat telkens weer een verrassing?

WB: Je kunt je blijven verbazen en geïnspireerd blijven voelen door mensen. We herkennen veel in elkaar. Ondanks die letterlijke en figuurlijke afstand ben je eigenlijk toch buren.

INTERVIEW KERKRADE EN HERZOGENRATH, OVER EURODE

Als iemand zich niet stoort aan grenzen, zijn het wel de inwoners van dit gebied

Jos Som (JS), burgemeester Kerkrade

Cor Chudy (CC), senior beleidsmedewerker Internationale Zaken Eurode, Gemeente Kerkrade

Hans Hoever (HH), beleidsmedewerker Internationale Zaken Eurode, Stadt Herzogenrath (D)

De banden tussen Kerkrade en Herzogenrath zijn eeuwenoud. Maar er loopt ook al lange tijd een landsgrens tussen beide plaatsen. Als buurgemeenten die sterk met elkaar zijn verbonden kiezen Kerkrade en Herzogenrath in de eerste plaats voor een praktische benadering van grensoverschrijdende problemen. Zo zijn beide gemeenten actief binnen Eurode. Dat levert veel op maar, in weerwil van de Europese gedachte, zijn er nog steeds veel blokkades.

Kerkrade en Herzogenrath

Eigenlijk is het puur toeval dat Kerkrade en Herzogenrath in twee landen liggen. Vanaf de 12e eeuw tot 200 jaar geleden maakten beide gemeenten deel uit van het land van 's-Hertogenrade. Na de staatkundige herordening in 1815 werd Herzogenrath onderdeel van Pruisen en Kerkrade bleef Nederlands grondgebied. Snel daarna werd Kerkrade toegevoegd aan Belgisch grondgebied. In 1839 is het weer onderdeel van Nederland. Vanaf 1871 hoort Herzogenrath bij Duitsland. Symbolisch voor de sterke betrokkenheid van de twee gemeenten maar evenzeer voor de ontwikkeling naar een verenigd Europa is de Nieuwstraat, respectievelijk Neustrasse. Nog steeds loopt de rijksgrens door deze twee kilometer lange weg maar vanaf het begin van de jaren '90 zijn de fysieke blokkades steeds verder verwijderd tot ze in 1995 definitief waren verdwenen. Mocht Hans van Mierlo in zijn functie van Minister van Buitenlandse Zaken in hetzelfde jaar nog opmerken dat "de Nieuwstraat het eerste voorbeeld is van een grens die door de bewoners gewoon is weggedacht", dat nam en neemt niet weg dat Kerkrade en Herzogenrath in twee verschillende landen liggen met op allerlei terreinen verschillende wetgeving en verschillende regels. Daarom werd in 1998 Eurode opgericht. Omdat dit een openbaar lichaam is kunnen beide gemeenten elkaar verplichtingen opleggen. De Euroderaad bestaat uit 16 raadsleden, 8 uit beide gemeenten. Om de twee jaar is de burgemeester van Kerkrade en die van Herzogenrath voorzitter. Kenmerkend voor de intensieve samenwerking tussen beide gemeenten is de oprichting in 1998 van het Eurode Business Centre, het eerste grensoverschrijdende bedrijfsverzamelgebouw in Europa.

Waarschijnlijk is er op internationaal terrein geen onderwerp waarover zoveel conferenties worden georganiseerd als grensoverschrijdende samenwerking. De praktijk is echter vaak weerbarstig, ook voor twee gemeenten waarvan de bewoners hetzelfde dialect spreken en al honderden jaren intensieve contacten onderhouden. Maar de praktijk is ook dat zowel Kerkrade en Herzogenrath onverdroten doorgaan in hun streven voor bewoners en bedrijven zoveel mogelijk blokkades op te heffen.

Wat is volgens u het meest bijzondere aan Eurode?

JS: Het bijzondere van Eurode is dat we bezig zijn met de dagelijkse dingen van mensen. Als je kijkt naar wat mensen aan een grens dagelijks meemaken kom je uit je bij mobiliteit, vervoer, sport, diploma's, etcetera. Bij alles wat in het leven belangrijk is. Dat is niet nieuw, maar pas in die dagdagelijkse dingen kom je tegen wat het is om aan een grens te

wonen. Dan zie je in dat een HAVO-diploma 10 meter verderop niets meer waard is, of dat een hypotheek niet geregeld kan worden omdat iemand toevallig in Duitsland werkt of andersom. Tig van die dingen. Ik ben nog vaak verwonderd over wat er allemaal niet geregeld is. Mensen zijn in staat om een raket naar de maan te sturen en die twee meter van de bedoelde locatie te laten landen, maar in deze dingen, waarin we te maken hebben met het leven van mensen, slagen we er niet in dat met bepaalde wetgeving te regelen. Daarom steken wij veel tijd in de erkenning van diploma's in de regio. Mensen met een horecadiploma moeten aan beide kanten van de grens kunnen werken en gelukkig gaat dat de goede kant op. Mensen zijn geen casussen of wetgeving, mensen zijn een gemeenschap waarbinnen je samen dingen moet delen.

Om een voorbeeld te geven: er wonen zo'n 100 studenten in Kerkrade die aan de RWTH, de Rheinisch Westfälische Technische Hochschule, in Aken studeren. Om dat mogelijk te maken moet je het openbaar vervoer goed organiseren en allerlei andere praktisch problemen oplossen, maar die mensen moeten gewoon een plek hebben en kunnen studeren. We wonen hier in een krimpregio, dus dat soort kansen moet je pakken.

Er zijn ook veel studenten uit China die in Aken studeren. Geen probleem. Maar als zij hier in Kerkrade gaan wonen, kan dat niet vanwege het verdrag van Schengen omdat zij geen EU-burgers zijn. Waar gaat dat over? Dat soort dingen moet je gewoon pragmatisch oplossen. Dat vind ik het mooie van Eurode; het is daarin een heel belangrijke schakel in dit gebied.

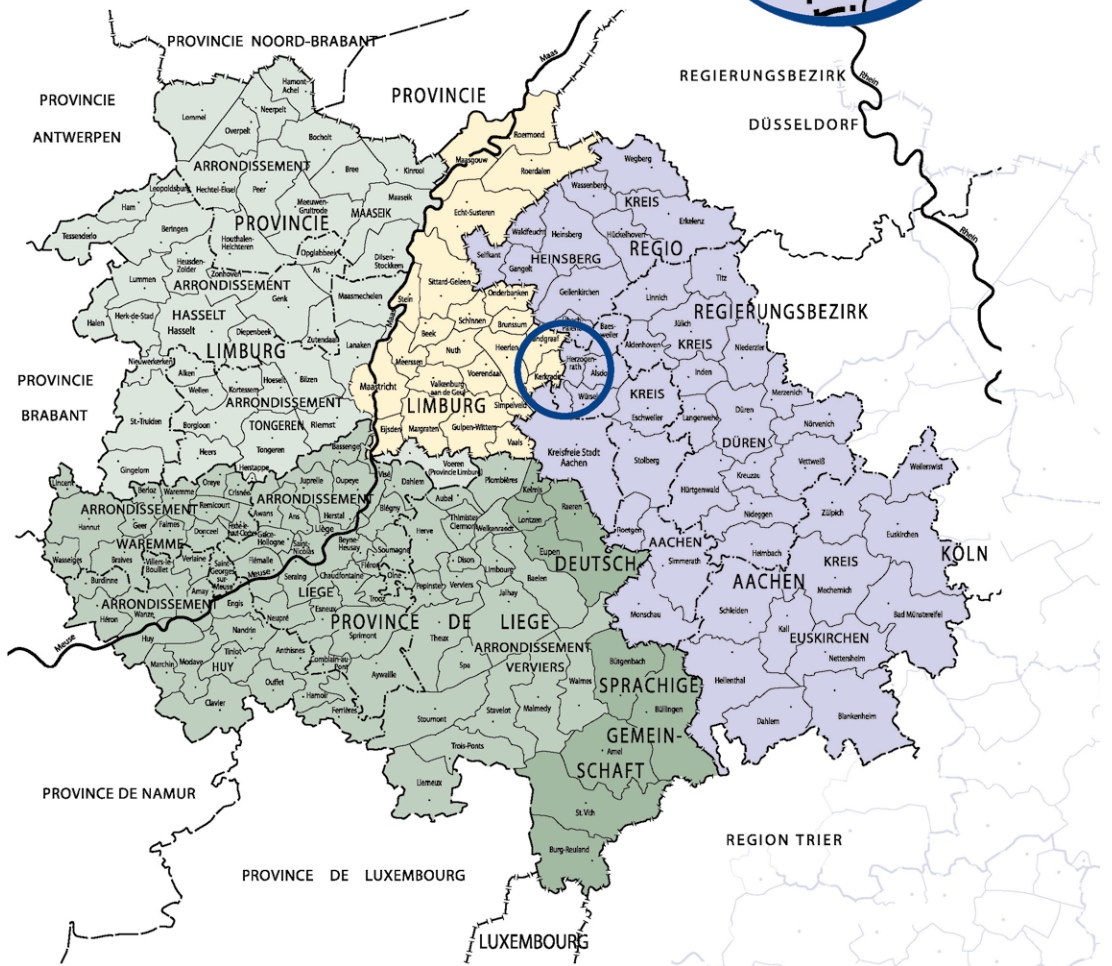
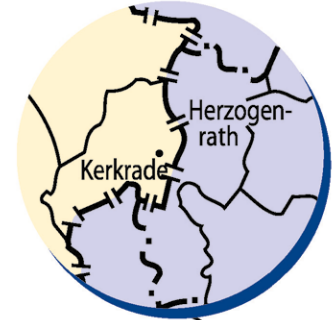
HH: Als je het over grensoverschrijdende verhoudingen hebt, beperkt zich dat vaak tot een uitwisseling van hoffelijkheden. Ik vind het mooie aan Eurode dat we die tijd achter ons hebben gelaten, wij leven en werken hier als vrienden en kunnen elkaar op zaken aanspreken. Dat is belangrijk; met alleen het uitwisselen van hoffelijkheden kom je geen stap verder.

JS: Een ander voorbeeld: ongeveer 10% van de inwoners van Kerkrade is Duitser. Toen de huizen in Nederland goedkoop waren, zijn zij toen hier naar toe gekomen. Later, toen de huizenprijzen in Aken en omgeving lager waren, zijn zij weer terug gegaan. Zo is er steeds een enorme wisselwerking die economisch gebonden is aan dit gebied. Als iemand zich niet stoort aan grenzen, zijn het wel de inwoners van dit gebied. Hier zit je midden in Europa; twintig minuten verder spreken ze alleen maar Duits of alleen maar Frans. En daar zitten wij tussen. Binnen een straal van 50 kilometer wonen ongeveer 3,5 miljoen mensen, er zitten allemaal bedrijven, er zitten Europese topuniversiteiten als de RWTH, en die hebben een enorm potentieel. Gebruik dat en denk na.

Internationaal merken we gelukkig dat er op allerlei manieren steeds meer aandacht komt voor grensgebieden. Kerkrade neemt via de gemeenschappelijke regeling Parkstad Limburg deel aan Charlemagne Grensregio, een grensoverschrijdend samenwerkingsverband tussen gemeenten en regionale overheden, gelegen rond het drielandenpunt. En ook de Euregio Maas-Rijn is in deze regio actief. Ik vertel het in deze volgorde omdat ik vind dat je moet beginnen bij kleine, tastbare dingen. Er wordt veel in algemene termen gesproken over internationalisering en grensoverschrijdende samenwerking, maar als je vraagt wat men heeft gedaan blijft het stil. Je moet kijken naar kleine dingen, of het nu

Vrijdag 10 april 2015. Bezoek kamervoorzitter van Miltenburg aan Eurode

www.kerkrade.nl
www.eurode.nl
www.herzogenrath.de

 Gemeente Kerkrade

overleggen zijn met politie in het kader van de veiligheid, of verbeteringen aan de wegstructuur, of onderwijs: het zijn de kleine dingen waar je als gemeente mee aan de slag moet gaan.

Kunt u nog enkele voorbeelden noemen van die kleine dingen waar je als gemeente mee aan de slag moet?

JS: Neem om te beginnen het maken van afspraken. De vakanties lopen niet gelijk. Heel onpraktisch. Het mooiste voorbeeld is nog wel dat van de kinderdagverblijven. In Duitsland hebben ze de mensen nodig en wij hebben er zat. Nou, dat was moeilijk!

CC: In Nederland heb je meer dan 70 diploma's waarmee je in de kinderopvang kan werken. In Duitsland worden er maar twee daarvan erkend. Dus er ligt in een enorme stapel aanvragen in Keulen waar ze er geen flauw benul van hebben wat de grens betekent maar waar ze ook nauwelijks capaciteit hebben om diploma's te vergelijken.

JS: We hebben hier in Nederland mensen die in de WW zitten en graag buschauffeur willen worden. Maar dat mogen ze niet want als ze de opleiding daarvoor gaan volgen en een vaste baan krijgen, stellen ze zich volgens het UWV niet beschikbaar voor de arbeidsmarkt. En dus gaat dat niet door.

CC: Het wrange is dat die busonderneming op dit moment buschauffeurs uit Spanje haalt terwijl genoeg mensen hier uit de regio dat werk willen doen.

Wat is de waarde van Eurode voor de mensen in de regio?

JS: Mensen willen persoonlijk geïnformeerd worden over hun verzekering, hun belasting, hun hypotheek. Er zijn mensen die erachter komen dat ze een aantal dingen hadden moeten doen om hun oudedagsvoorziening te regelen. Dat wisten ze niet en dan stuiten ze op heel vervelende zaken.

CC: We hebben met een aantal partners een aantal jaren gewerkt aan de vorming van een Grensinformatiepunt. Zowel in het Eurode Business Center (EBC) in Kerkrade/Herzogenrath als in Aken kunnen mensen terecht met hun dagdage-

lijkse grensoverschrijdende problemen. Op jaarbasis zijn in 2014 ruim 4700 adviezen met een grensoverschrijdende inhoud en problematiek aan mensen gegeven. Digitaal is er heel veel informatie maar elk probleem is een individueel probleem. Net als je vingerafdruk. We praten over mensen die duizenden euro's moeten betalen of een aanslag krijgen die ze gewoon niet hoeven te betalen. Het is heel ingewikkeld. Bij het Grensinformatiepunt (GIP) hier in het EBC (Eurode) of in Aken krijg je persoonlijk advies en als de adviseur het niet weet kent hij wel mensen in zijn netwerk waar hij of zij terecht kan. En dat netwerk is enorm groot. Misschien 1 of 2 keer per jaar is er een probleem waar geen oplossing voor bedacht kan worden. En de rest wordt allemaal opgelost. Wij hebben bewezen dat hier structureel behoefte aan is.

JS: Medio september 2015 hebben diverse Nederlandse en Belgische partijen een overeenkomst getekend om in Maastricht een Grensinformatiepunt (GIP) te realiseren in het Centre Céramique, waar mensen terecht kunnen voor hulp bij problemen over de Nederlands-Belgische situatie.

CC: En verder zijn we ook heel innovatief. Op dit moment zijn we met een tiental partners, waaronder het UWV, het Arbeitsamt (D), de provincie Limburg, Jobcenter (D), Eurode, Kerkrade, Stadsregio Parkstad Limburg, gemeenten Kerkrade, Heerlen en Vaals bezig om te onderzoeken of we in het Eurode Business Center een frontoffice 'Grensoverschrijdende Arbeidsbemiddeling' kunnen realiseren en inrichten.

Welke zaken lopen nu al beter dan vroeger?

JS: Voor dit gebied is mobiliteit heel belangrijk. Daar wordt door de provincie Limburg veel geld en tijd aan besteed, dus de komende jaren verwacht ik veel vooruitgang bij spoorlijnen en busverbindingen. Ik steek veel energie in persoonlijke contacten. Je moet de burgemeester van Aken en Herzogenrath kennen en je moet gekend worden. Dat geldt ook voor de ambtenaren. Ik zeg vaak tegen hen: "Ga naar je collega aan de andere kant van de grens". Dat is alleen al belangrijk in het kader van de openbare orde en veiligheid. Je moet elkaar helpen. Als er een ongeluk gebeurt of er is brand moeten de operationele diensten op elkaar zijn afgestemd. Feitelijk loop je nog altijd tegen bureaucratische dan wel wettelijke aspecten aan en dat vraagt continue aandacht.

Een businesscentre in één gebouw dat in twee landen ligt. Hoe belangrijk is dat?

JS: Het heeft voordelen dat de symboolfunctie van Eurode Business Centre naar buiten toe heel groot is. We krijgen veel bezoek uit heel Europa, ook van ministers. Eurode is een platform om problemen op tafel te leggen en onderwerpen bespreekbaar te maken. Wij krijgen in Brussel steeds meer voet aan de grond door onze vertegenwoordigers daarnaartoe te sturen.

Welke vruchten werpt het af in Brussel?

JS: Ten eerste: de aandacht die je krijgt in Brussel, zeker met betrekking tot de drugsaanpak. Dat is belangrijk want als je niet oppast zijn wij zo langzamerhand het afvoerputje van Europa. Maar ook de aandacht met betrekking tot het veiligheidsgebeuren, de mobiliteit en de EFRO-gelden. Bij grensoverschrijdende problemen snapt iedereen wat er aan de hand is en maken wij kans op subsidie. Wij moeten dan wel de projecten aandragen en de aanvragen moeten kloppen.

Werken jullie ook samen met buitenlandse gemeenten buiten de regio?

JS: Wij zijn pragmatisch. Via de Euregio Maas-Rijn, waar de driehoek Aken, Luik en Eupen deel van uitmaakt, delen we heel veel informatie over gebieden die hetzelfde werken. Dat zie je bijvoorbeeld in Zwitserland waar je drie of vier stedenagglomeraties hebt die heel krachtig zijn. Maar echte stedenuitwisselingen zijn hier al niet meer sinds 2000. De uitwisseling met andere steden stagneerde namelijk vaak. Op sportief of cultureel gebied werd er samengewerkt, maar dat had meer een toevallig karakter en er kwam niet echt iets uit. Je kunt wel stellen dat je moet ruiken aan andere culturen, maar wij hebben veel meer de intentie om vanuit onze situatie pragmatisch én vanuit de inhoud met elkaar -grensoverschrijdend- te werken.

HH: Wij, als Stadt Herzogenrath, hebben wél uitwisselingen, onder andere met Bistrita in Roemenië. Dat is ontstaan vanuit een project met scholen. Daar is een intensieve uitwisseling op hulpgebied. Er wordt bijvoorbeeld ook een ziekenhuis uitgerust, en er gaan ambtenaren uit Herzogenrath naar toe om Roemeense gemeenten te helpen bij de opbouw van een democratische staat. Omgekeerd komen er ook ambtenaren uit Bistrita naar Herzogenrath.

CC: Wij werken als gemeente natuurlijk ook veel samen met buitenlandse partners. Deels doet de gemeente Kerkrade dat rechtstreeks als het bijvoorbeeld over waterbeheer gaat rond de grensrivier de Worm. Anderszins worden grensoverschrijdende ontwikkelingen in het algemeen vaker door Eurode opgepakt en ondersteund. Eurode is een Openbaar Lichaam en is in Europa waarschijnlijk het eerste publiekrechtelijk lichaam tussen twee gemeenten uit twee verschillende Europese staten. Eurode heeft een Euroderaad, bestaande uit Kerkradse en Herzogenrathse raadsleden en een Dagelijks Bestuur samengesteld uit een aantal collegeleden uit Kerkrade en enkele bestuurders uit Herzogenrath. De raad en het DB staan onder voorzitterschap van één van beide burgemeesters (q.q.). Elke twee jaar wisselt het voorzitterschap. De gemeentesecretaris uit Kerkrade is (q.q.) ambtelijk secretaris als de burgemeester van Herzogenrath voorzitter is en v.v. Ter ondersteuning functioneert het ambtelijk secretariaat. In onze Euregio (Maas-Rijn) functioneert Eurode dan ook als een volwaardige juridische entiteit. Daarnaast bestaat er de Stichting Eurode 2000+, die veel activiteiten organiseert en grensoverschrijdend actief is op velerlei gebied: Eurode rolstoelwandeldag, Eurode schaaktoernooi, Eurode-cup etc. Ook participeren beide gemeenten in Euriade, een stichting die zich bezig houdt met de jaarlijkse uitreiking van de Martin Buber-plaquette. Dat moeten we ook niet vergeten; samen met dergelijke instanties werken we ten behoeve van de burger die hier woont, werkt, studeert en iets heeft met het andere land.

Wij hebben gelezen wie de Martin Buber-plaquette hebben gewonnen. Dat zijn, om maar enkele personen te noemen, Helmut Schmidt, Herman van Veen, Michail Gorbatsjov en Hans-Dietrich Gentscher. Geen misselijke namen, spelers op het wereldtoneel.

JS: We vragen onszelf ook wel eens af hoe we in godsnaam aan deze namen komen. Het zijn allen mensen die vanuit hun stichting heel veel aandacht geven aan de dialoog en aan jeugd en dialoog. In de week dat de plaquette wordt uitgereikt komen 80 tot 100 jongeren uit de hele wereld hiernaartoe. Daar zitten Israëliërs bij, Palestijnen, Serviërs, Russen, de hele mikmak. Zij worden dan geconfronteerd met wereldlijke problemen. Ik ben er altijd 1 of 2 avonden bij en dat is geweldig. Als ik zie hoe de jeugd de dialoog aangaat heb ik geen angst voor de toekomst van de wereld. Dat is ook de grote gedachte achter de plaquette: 'Du' en 'Ich' en 'Es', met elkaar.

Met deze brochure willen we voorbeelden uitlichten van gemeenten die grensoverschrijdend samenwerken om andere gemeenten te inspireren. Wat zou u willen meegeven aan gemeenten die daarin op zoek zijn maar niet aan de grens liggen?

CC: Begin klein.

JS: Zorg er voor dat je, bottom-up en concreet, de dingen die je doet duidelijk kunt maken aan mensen. Vertel hoe het is opgepakt, hoe het samen is gedaan en/of hoe je het samen wil gaan doen. Heb het over de gewone, dagdagelijkse dingen en begin klein. Er is al zoveel geschreven over internationale en grensoverschrijdende samenwerking, maar je moet het doen.

